

دانشگاه سبزگان

دانشکده علوم انسانی

گروه جغرافیا

پایان نامه دوره کارشناسی ارشد (گرایش برنامه ریزی شهری)

عنوان:

تأثیر بازارچه‌های مرزی بر رشد فیزیکی و اقتصادی - اجتماعی شهرهای مجاور

مورد: بازارچه مرزی باشماق مریوان

استاد راهنما:

دکتر شهریور روستایی

اساتید مشاور:

دکتر محسن احد نژاد - مهندس اقبال محمدی

نگارنده:

محمد رضایی

مهر ۱۳۸۹

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

اگر شایسته تقدیم باشد،

تقدیم به:

نگاه‌های مهربان و همیشه نگران، قامت‌های استوار و همیشه مقاوم که امروزم نتیجه دیروز آنهاست،

آنان که رویش جوانه‌های اندیشه ام را وام دار حضور سبز و مهربانی کرم آنان هستم،

و

همه آنان که دوستشان دارم.

چکیده

بازرگانی و تجارت از مهمترین ارکان زندگی اقتصادی است و رشد و گسترش آن در هر جامعه‌ای از مظاهر شکوه و رفاه در آن جامعه می‌باشد. مناطق مرزی به دلیل تماس با محیط‌های متنوع بیرونی، از ویژگی‌های خاصی برخوردارند. وجود مبادلات و پیوندهای فضایی دو سوی مرز و آسیب‌پذیری و تهدیدات مختلف، اهمیت ویژه‌ای در فرایند برنامه‌ریزی توسعه و آمایش سرزمین به این مناطق مرزی داده است که در صورت غفلت از آن به طور جد، شاهد چالش‌های عمده‌ای از جمله؛ ناپایداری و عدم ثبات جمعیتی مناطق مرزنشین خواهیم بود. در این تحقیق به تحلیل اثرات بازارچه‌های مرزی بر رشد فیزیکی و اقتصادی- اجتماعی شهرهای مجاور پرداخته شده و شهر مریوان به عنوان نمونه، مورد مطالعه قرار گرفته است. روش مورد استفاده برای تحلیل در این پژوهش روش توصیفی و تحلیلی- تطبیقی می‌باشد که در آن برای ترسیم نقشه گسترش شهر از تصاویر ماهواره‌ای و با استفاده از نرم افزار (Idrisi) بهره گرفته شد. همچنین از نرم افزارهای Auto Cad و Arc GIS جهت ترسیم نقشه‌ها و از excel و SPSS برای تحلیل داده‌های پرسش‌نامه استفاده شده است. نتایج حاصل از تحقیق نشان داد که بازارچه مرزی باشماق از لحاظ فیزیکی و اقتصادی- اجتماعی تأثیر شگرفی بر شهر مریوان گذاشته و رونق و رکود بازارچه مرزی باشماق (به صورت رسمی و غیررسمی) منجر به واکنش شهر نسبت به این تغییرات به صورت رشد فیزیکی، جذب جمعیت، اشتغال و بیکاری، رفاه یا عدم رفاه و ... برای ساکنان شده است. بازارچه همچنین منجر به تغییر و تثبیت نقش شهر به بازرگانی- خدماتی شده است. با برنامه‌ریزی منظم برای بازارچه‌های مرزی می‌توان تثبیت جمعیت، اشتغال، امید به زندگی، امنیت، بهبود استانداردهای زندگی مردم و در آخر توسعه پایدار مناطق مرزی را تضمین نمود .

واژگان کلیدی: گسترش فیزیکی، توسعه اقتصادی- اجتماعی، بازارچه‌های مرزی، مریوان

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
	چکیده
	مقدمه
۱.....	فصل اول: کلیات تحقیق.....
۲.....	۱-۱ طرح مسأله.....
۴.....	۲-۱ سؤالات تحقیق.....
۵.....	۳-۱ اهداف تحقیق.....
۵.....	۴-۱ فرضیات تحقیق.....
۵.....	۵-۱ ضرورت انجام تحقیق.....
۶.....	۶-۱ پیشینه تحقیق.....
۸.....	۷-۱ روش انجام تحقیق و ابزار گردآوری اطلاعات.....
۹.....	۸-۱ مشکلات و محدودیت‌های تحقیق.....
۱۰.....	فصل دوم: مبانی نظری.....
۱۱.....	۱-۲ تعاریف و مفاهیم.....
۱۱.....	۱-۱-۲ اقتصاد شهری.....
۱۲.....	۲-۱-۲ اقتصاد سیاسی شهر.....
۱۳.....	۳-۱-۲ رشد و زوال شهرها.....
۱۵.....	۴-۱-۲ تجارت و جهانی شدن.....
۱۶.....	۵-۱-۲ نقش حمل و نقل در تجارت.....
۱۶.....	۶-۱-۲ تجارت و ایجاد اشتغال.....
۱۷.....	۷-۱-۲ اقتصاد پایه و توسعه پایدار.....
۱۸.....	۸-۱-۲ توسعه منطقه‌ای.....

- ۹-۱-۲ اقتصاد رسمی و غیر رسمی ۱۸
- ۱۰-۱-۲ اثرات صادرات بر نظام بازرگانی کشور ۲۰
- ۲-۲ دیدگاه‌های مختلف در ارتباط با تجارت و توسعه اقتصادی ۲۰
- ۱-۲-۲ تجارب جهانی ۲۱
- ۲-۲-۲ تجارب داخلی (بررسی یک نمونه موفق بازارچه مرزی) ۲۳
- ۳-۲ بازار و سیر تکوینی آن در ایران ۲۴
- ۱-۳-۲ نقش دولت‌ها در سیستم بازار ۲۵
- ۲-۳-۲ بازارچه‌های مرزی ۲۶
- ۳-۳-۲ تاریخچه بازارچه‌های مرزی ۲۹
- ۴-۳-۲ هدف از ایجاد بازارچه‌های مرزی ۲۹
- ۵-۳-۲ بازارچه‌های مرزی فعال ۳۲
- ۶-۳-۲ بازارچه‌های مرزی غیررسمی ۳۳
- ۷-۳-۲ قاچاق کالا (مبادلات غیررسمی) و پی‌آمدهای آن ۳۴
- ۸-۳-۲ آمایش سرزمین و مناطق مرزی ۳۴
- ۴-۲ مواد و روش‌ها ۳۵
- ۱-۴-۲ قلمرو تحقیق ۳۶
- ۱-۱-۴-۲ قلمرو مکانی ۳۶
- ۲-۱-۴-۲ قلمرو زمانی ۳۶
- ۳-۱-۴-۲ جامعه آماری ۳۶
- ۲-۴-۲ روش‌های انجام تحقیق ۳۶
- ۱-۲-۴-۲ روش کتابخانه‌ای (اسنادی) ۳۶
- ۲-۲-۴-۲ روش تجربی (میدانی) ۳۶
- ۳-۲-۴-۲ روش کارگاهی - نرم افزاری ۳۶
- ۳-۴-۲ متغیرهای تحقیق ۳۷

۳۷متغیر مستقل..... ۱-۳-۴-۲
۳۷متغیر وابسته..... ۲-۳-۴-۲
۳۷نرم افزار Arc GIS..... ۴-۴-۲
۳۸نرم افزار Idrisi..... ۵-۴-۲
۳۸روش‌های طبقه بندی تصاویر ماهواره‌ای..... ۶-۴-۲
۳۸طبقه بندی بدون نظارت..... ۱-۶-۴-۲
۳۹طبقه بندی با نظارت..... ۲-۶-۴-۲
۳۹ارزیابی دقت کلی..... ۷-۴-۲
۳۹پاکسازی نواحی کوچک..... ۸-۴-۲
۳۹تفریق باندها..... ۹-۴-۲
۴۰مقایسه طبقه بندی‌ها جهت ارزیابی تغییرات..... ۱۰-۴-۲
۴۱روش زنجیره‌های مارکوف..... ۱۱-۴-۲
۴۱تشریح مراحل استفاده از نرم افزار ادریسی در روند گسترش شهر مریوان..... ۱۲-۴-۲
۴۲پرسش‌نامه و عملیاتی نمودن متغیرهای تحقیق..... ۱۳-۴-۲
۴۷	فصل سوم: معرفی نمونه موردی و شناخت وضع موجود..... ۴۷
۴۶۱-۳ مطالعات طبیعی..... ۴۶
۴۶۱-۱-۳ موقعیت جغرافیایی..... ۴۶
۴۷۲-۱-۳ توپوگرافی منطقه..... ۴۷
۴۸۳-۱-۳ ویژگی‌های آب و هوایی (اقلیم)..... ۴۸
۴۸۴-۱-۳ بارش..... ۴۸
۵۰۵-۱-۳ دما..... ۵۰
۵۱۶-۱-۳ دریاچه زریوار..... ۵۱
۵۲۷-۱-۳ پوشش گیاهی..... ۵۲
۵۳۸-۱-۳ زلزله..... ۵۳

۵۳ ۲-۳ مطالعات اجتماعی
۵۳ ۱-۲-۳ وجه تسمیه شهر مریوان
۵۴ ۲-۲-۳ روند تحولات جمعیتی
۵۶ ۳-۲-۳ روند گسترش شهر
۵۷ ۴-۲-۳ ترکیب ساختمان جمعیت
۵۷ ۱-۴-۲-۳ نسبت سنی- جنسی جمعیت
۵۸ ۵-۲-۳ سطح سواد
۵۹ ۶-۲-۳ تحرکات فضایی جمعیت (مهاجرت)
۶۰ ۷-۲-۳ تراکم
۶۳ ۳-۳ مطالعات اقتصادی
۶۳ ۱-۳-۳ ساختار اشتغال و نقش غالب شهر
۶۵ ۴-۳ مطالعات کالبدی
۶۵ ۱-۴-۳ بررسی کاربری اراضی وضع موجود شهر مریوان
۶۶ ۲-۴-۳ مسکن و سرانه‌های شهری
۶۷ ۵-۳ تأسیسات و زیرساخت‌ها
۶۷ ۱-۵-۳ شبکه ارتباطی برون شهری
۶۸ ۲-۵-۳ شبکه ارتباطی درون شهری
۶۹ ۶-۳ روند شکل‌گیری بازاچه مرزی باشماق مریوان و شناخت عملکردهای آن
۷۶ فصل چهارم: تجزیه و تحلیل یافته‌ها
۷۸ ۱-۴ بررسی و تجزیه و تحلیل داده‌های سنجش از دور
۷۸ ۱-۱-۴ ساخت ترکیب رنگی
۷۹ ۲-۱-۴ تعیین کلاس‌های طبقه بندی
۸۰ ۳-۱-۴ انتخاب نمونه‌های آموزشی
۸۱ ۴-۱-۴ انتخاب الگوریتم طبقه بندی

- ۵-۱-۴ عملیات پس پردازش ۸۱
- ۶-۱-۴ تهیه نقشه کاربری و پوشش اراضی ۸۱
- ۷-۱-۴ مقایسه طبقه بندی‌ها جهت ارزیابی تغییرات کاربری و پوشش اراضی ۸۵
- ۸-۱-۴ پیش بینی تغییرات کاربری اراضی (زنجیره‌های مارکوف) ۸۸
- ۹-۱-۴ مقایسه نرخ تبدیل اراضی ساخته شده با نرخ رشد جمعیت ۹۰
- ۲-۴ تجزیه و تحلیل‌های مربوط به پرسش‌نامه‌ها ۹۲
- ۱-۲-۴ ترسیم کلی وضعیت پاسخ دهندگان ۹۳
- ۲-۲-۴ تأثیرات اجتماعی و جمعیتی ۹۳
- ۳-۲-۴ تأثیرات اقتصادی ۱۰۲
- ۴-۲-۴ تأثیرات کالبدی ۱۱۲
- ۳-۴ همبستگی بین اثرات بازارچه‌مرزی باشماق و گسترش شهر ۱۱۵
- ۴-۴ همبستگی بین قدرت جذب بازارچه‌مرزی باشماق مریوان با جذب مردم از نواحی اطراف ۱۱۶
- ۵-۴ تجزیه و تحلیل اثرات بازارچه مرزی باشماق بر شهر مریوان ۱۱۷
- ۱-۵-۴ تحلیل اثرات اجتماعی و جمعیتی ۱۱۸
- ۲-۵-۴ تراکم ۱۲۲
- ۳-۵-۴ سطح سواد ۱۲۳
- ۴-۵-۴ بعد خانوار ۱۲۴
- ۵-۵-۴ تحلیل اثرات اقتصادی ۱۲۴
- ۶-۵-۴ اشتغال و نقش غالب شهر ۱۲۵
- ۷-۵-۴ مسکن ۱۲۸
- ۸-۵-۴ تأثیر بازارچه بر محلات شهری ۱۳۱
- ۹-۵-۴ جایگاه مریوان در محورهای ارتباطی توسعه استان ۱۳۲
- ۱۰-۵-۴ راه‌های برون شهری ۱۳۲
- ۱۱-۵-۴ شبکه معابر درون شهری ۱۳۴

۱۳۵.....	۴-۵-۱۲ تحلیل سنجش گستردگی شهری
۱۳۹.....	فصل پنجم: آزمون فرضیات، نتایج تحقیق و ارائه پیشنهادات
۱۴۰.....	۵-۱ آزمون فرضیات
۱۴۰.....	۵-۱-۱ فرضیه اول
۱۴۲.....	۵-۱-۲ فرضیه دوم
۱۴۴.....	۵-۲ نتیجه‌گیری
۱۴۹.....	۵-۳ پیشنهادات

فهرست اشکال

صفحه

- شکل ۱-۲ کارکردهای مورد نظر از تشکیل بازارچه‌ها..... ۳۲
- شکل ۲-۲ مراحل تهیه نقشه گسترش فیزیکی شهر با استفاده از تصاویر ماهواره‌ای ۴۰

فهرست جداول

صفحه

- جدول ۱-۲ دیدگاه‌های موجود در مورد بازارچه‌های مرزی..... ۲۱
- جدول ۲-۲ تغییرات جمعیت شهر قصر شیرین در دوره ۱۳۳۵-۱۳۸۵ ۲۴
- جدول ۳-۲ فهرست بازارچه‌های مرزی ایران ۲۷
- جدول ۴-۲ مقایسه عملکرد بازارچه‌های مرزی نسبت به بازرگانی رسمی کشور ۱۳۷۰-۱۳۸۰ ۳۱
- جدول ۱-۳ میانگین سالیانه بارش ایستگاه سینوپتیکی مریوان به میلی‌متر طی ۱۳۷۱-۱۳۸۸ ۴۹
- جدول ۲-۳ روند تحولات جمعیتی شهر مریوان طی دوره ۱۳۳۵-۱۳۸۵ ۵۶
- جدول ۳-۳ مهاجرین وارد شده به مریوان طی دوره ۱۳۶۵-۱۳۷۵ بر حسب زمان ورود..... ۶۰
- جدول ۴-۳ تراکم خالص و ناخالص جمعیتی نواحی یک و دو شهر مریوان سال ۱۳۸۵ ۶۱
- جدول ۵-۳ مقایسه وضعیت نیروی انسانی شهر مریوان طی سال‌های ۱۳۷۵-۱۳۸۵ ۶۴
- جدول ۶-۳ سرانه کاربری‌ها در شهر مریوان در سال ۱۳۸۵ ۶۶
- جدول ۷-۳ میانگین زیربنای ساختمان‌ها در شهر مریوان در سال ۱۳۸۵ (مترمربع) ۶۷
- جدول ۸-۳ سرانه معابر شهر مریوان به تفکیک عملکرد سال ۱۳۸۵ ۶۹
- جدول ۹-۳ آمار مقایسه‌ای صادرات بازارچه‌ها و گمرکات استان کردستان طی ۱۳۸۵-۱۳۸۶ ۷۲
- جدول ۱۰-۳ آمار مقایسه‌ای واردات بازارچه‌ها و گمرکات استان کردستان طی ۱۳۸۵-۱۳۸۶ ۷۲
- جدول ۱۱-۳ کشورهای عمده صادر کننده به عراق طی سال ۲۰۰۱ تا ۲۰۰۶ ۷۳
- جدول ۱۲-۳ اقلام صادراتی به کشور عراق از سال ۲۰۰۱ تا ۲۰۰۶ ۷۳
- جدول ۱۳-۳ مقایسه حجم ترانزیت در بین سال‌های ۱۳۸۵-۱۳۸۶ ۷۴
- جدول ۱-۴ تغییرات کاربری‌ها طی دوره ۱۳۷۰ تا ۱۳۸۸ به هکتار ۸۴

- جدول ۲-۴ توزیع مساحت کاربری‌های محدوده مورد مطالعه به پیکسل ۸۵
- جدول ۳-۴ توزیع مساحت کاربری‌های محدوده مورد مطالعه به هکتار ۸۶
- جدول ۴-۴ پیش بینی تغییرات کاربری‌ها تا سال ۱۴۰۰ ۸۹
- جدول ۵-۴ مقایسه رشد جمعیت با گسترش شهر طی دوره ۱۳۷۰ تا ۱۳۸۵ ۹۱
- جدول ۶-۴ توزیع فراوانی پاسخ دهندگان بر اساس جنسیت و وضعیت تأهل ۹۳
- جدول ۷-۴ توزیع فراوانی پاسخ دهندگان بر اساس محل تولد ۹۴
- جدول ۸-۴ توزیع فراوانی ساکنین شهر بر اساس سال اسکان آنها ۹۶
- جدول ۹-۴ نظرات ساکنین در مورد تعطیلی بازارچه و تأثیر آن بر مهاجرت به شهرهای بزرگ ۹۷
- جدول ۱۰-۴ مقایسه نظرات موافق و مخالف سهیم شدن مردم بومی در بازارچه ۹۸
- جدول ۱۱-۴ نظرات ساکنین شهر در مورد جذب سرریز جمعیت ۹۹
- جدول ۱۲-۴ توزیع فراوانی تأثیر بازارچه بر رفاه و آسایش مردم مریوان ۱۰۰
- جدول ۱۳-۴ میزان رغبت دانش‌آموزان به درس بعد از احداث بازارچه ۱۰۱
- جدول ۱۴-۴ توزیع فراوانی تأثیر بازارچه در افزایش بهداشت عمومی ۱۰۱
- جدول ۱۵-۴ وضعیت مسکن ساکنین شهر قبل و بعد از بازارچه ۱۰۲
- جدول ۱۶-۴ رضایت ساکنین شهر از کیفیت منازل مسکونی بعد از بازارچه نسبت به قبل از آن ۱۰۳
- جدول ۱۷-۴ درصد توزیع فراوانی نوع اشتغال قبل و بعد از بازارچه ۱۰۴
- جدول ۱۸-۴ اثرات بازارچه مرزی به صورت یک عامل اصلی در رونق یا رکود شهر ۱۰۵
- جدول ۱۹-۴ مقایسه دیدگاه مسئولین با مردم و بازاریان در مورد تأثیر بازارچه بر ایجاد اشتغال ۱۰۶
- جدول ۲۰-۴ تغییر نقش شهر از کشاورزی- نظامی به بازرگانی - خدماتی از دیدگاه ساکنین ۱۰۷
- جدول ۲۱-۴ توزیع فراوانی تأثیرات بازارچه مرزی باشماق بر محلات فقیر نشین ۱۰۸
- جدول ۲۲-۴ نظرات مسئولین، بازاریان و مردم در رابطه افزایش قاچاق کالا بعد از احداث بازارچه ۱۱۰
- جدول ۲۳-۴ سود حاصل از عملکرد بازارچه مرزی برای منافع عمومی شهر ۱۱۲
- جدول ۲۴-۴ توزیع فراوانی نظرات ساکنین در مورد تأثیر بازارچه مرزی بر رشد فیزیکی شهر ۱۱۳
- جدول ۲۵-۴ تغییرات کاربری‌ها در سطح شهر از دیدگاه ساکنین ۱۱۴

- جدول ۴-۲۶ رضایت ساکنین از مناسب بودن شبکه‌های ارتباطی داخل و خارج شهر.....۱۱۵
- جدول ۴-۲۷ همبستگی بین مکانیسم اقتصادی بازار و تأثیر آن بر ساختار فیزیکی شهر۱۱۶
- جدول ۴-۲۸ همبستگی بین قدرت جذب بازارچه و تأثیرات اقتصادی و اجتماعی آن۱۱۷
- جدول ۴-۲۹ عوامل جاذبه و دافعه شهر مریوان از ۱۳۳۵ تا ۱۳۸۵۱۲۱
- جدول ۴-۳۰ مجوز ساخت و ساز تجاری- مسکونی بین سال‌های ۱۳۸۱ - ۱۳۸۸۱۳۱

فهرست نمودارها

صفحه

- نمودار ۳-۱ منحنی آمبروترمیک مریوان سال ۱۳۸۸ ۵۰
- نمودار ۳-۲ آتش سوزی در جنگل‌های مریوان از سال ۱۳۸۵ تا ۱۳۸۸ ۵۲
- نمودار ۳-۳ هرم سنی- جنسی سال ۱۳۸۵ ۵۸
- نمودار ۴-۱ مقایسه تغییرات کاربری‌ها طی دوره ۱۳۷۰ تا ۱۳۸۸ ۸۴
- نمودار ۴-۲ مقایسه درصد رشد جمعیت و اراضی ساخته شده طی دوره ۱۳۷۵ تا ۱۳۸۵ ۹۱
- نمودار ۴-۳ توزیع فراوانی ساکنین بر اساس محل تولد ۹۴
- نمودار ۴-۴ توزیع فراوانی مهاجرین وارد شده به شهر از سال ۱۳۷۰ تا ۱۳۸۸ ۹۶
- نمودار ۴-۵ نظرات ساکنین در مورد تعطیلی بازارچه و تأثیر آن بر مهاجرت به شهرهای بزرگ ۹۷
- نمودار ۴-۶ مقایسه نظرات موافق و مخالف سهیم شدن مردم بومی در بازارچه ۹۸
- نمودار ۴-۷ نظرات ساکنین شهر در مورد جذب سرریز جمعیت ۹۹
- نمودار ۴-۸ توزیع فراوانی تأثیر بازارچه بر رفاه و آسایش مردم مریوان ۱۰۰
- نمودار ۴-۹ مقایسه کیفیت بناها بعد از بازارچه نسبت به قبل از آن ۱۰۳
- نمودار ۴-۱۰ مقایسه فعالیت شاغلین قبل و بعد از بازارچه ۱۰۴
- نمودار ۴-۱۱ تأثیر بازارچه بر رونق و رکود شهر از دیدگاه ساکنین ۱۰۵
- نمودار ۴-۱۲ مقایسه دیدگاه مسئولین با مردم و بازاریان در مورد تأثیر بازارچه بر ایجاد اشتغال ۱۰۶
- نمودار ۴-۱۳ تغییر نقش شهر از کشاورزی- نظامی به بازرگانی- خدماتی از دیدگاه ساکنین ۱۰۷

- نمودار ۴-۱۴ توزیع فراوانی تأثیرات بازارچه مرزی باشماق بر محلات فقیر نشین..... ۱۰۸
- نمودار ۴-۱۵ نظرات مسئولین، بازارریان و مردم در رابطه با افزایش قاچاق کالا بعد از احداث بازارچه. ۱۱۰
- نمودار ۴-۱۶ سود حاصل از عملکرد بازارچه مرزی برای منافع عمومی شهر..... ۱۱۲
- نمودار ۴-۱۷ توزیع فراوانی نظرات ساکنین در مورد تأثیر بازارچه بر رشد فیزیکی شهر..... ۱۱۳
- نمودار ۴-۱۸ تغییرات کاربری‌ها در سطح شهر از دیدگاه ساکنین..... ۱۱۴
- نمودار ۴-۱۹ رضایت ساکنین از مناسب بودن شبکه‌های ارتباطی داخل و خارج شهر..... ۱۱۵
- نمودار ۴-۲۰ رشد جمعیت از سال ۱۳۳۵ تا ۱۳۸۵..... ۱۲۲
- نمودار ۴-۲۱ مقایسه سطح سواد در سه دوره از ۱۳۶۵ تا ۱۳۸۵..... ۱۲۳
- نمودار ۴-۲۲ مقایسه بعد خانوار از ۱۳۶۵ تا ۱۳۸۵..... ۱۲۴
- نمودار ۴-۲۳ مقایسه سه گروه شغلی در سه دوره از ۱۳۶۵ تا ۱۳۸۵..... ۱۲۶
- نمودار ۴-۲۴ مقایسه نقش شهری در سه دوره ۱۳۶۵ تا ۱۳۸۵ با مدل بوژوگاریه و ژرژ شابو..... ۱۲۷
- نمودار ۴-۲۵ مقایسه آمار اشتغال بین دوره سرشماری ۱۳۶۵ تا ۱۳۸۵..... ۱۲۷
- نمودار ۴-۲۶ افزایش زیربنای مسکونی از ۱۳۶۵ تا ۱۳۸۵..... ۱۲۹
- نمودار ۴-۲۷ مقایسه تعداد خانوار و واحد مسکونی در سه دوره از ۱۳۶۵ تا ۱۳۸۵..... ۱۳۰
- نمودار ۴-۲۸ افزایش شبکه ارتباطی برون شهری در فاصله سه دوره از ۱۳۶۵ تا ۱۳۸۵..... ۱۳۴
- نمودار ۴-۲۹ افزایش مساحت شهر در سه دوره از ۱۳۶۵ تا ۱۳۸۵..... ۱۳۶

نقشه ۱-۲ موقعیت نسبی بازارچه مرزی باشماق در کشور.....	۲۸
نقشه ۱-۳ موقعیت نسبی شهرستان مریوان.....	۴۶
نقشه ۲-۳ سطوح شیب شهر مریوان.....	۴۷
نقشه ۳-۳ روند گسترش شهر مریوان از ابتدا تا سال ۱۳۸۵.....	۵۷
نقشه ۴-۳ تراکم خالص جمعیتی در سطح شهر مریوان در سال ۱۳۸۵.....	۶۲
نقشه ۵-۳ تراکم ناخالص جمعیتی در سطح شهر مریوان در سال ۱۳۸۵.....	۶۲
<u>نقشه ۶-۳ شبکه‌های شریانی اصلی برون شهری منتهی به مریوان.....</u>	۶۸
نقشه ۷-۳ موقعیت نسبی شهر مریوان نسبت به بازارچه مرزی باشماق.....	۷۰
نقشه ۱-۴ تصویر مرکب رنگی سال ۱۳۷۰ (۱۹۹۲ م).....	۷۸
نقشه ۲-۴ تصویر مرکب رنگی ۱۳۸۸ (۲۰۰۹ م).....	۷۹
نقشه ۳-۴ نمونه برداری از الگوهای آموزشی.....	۸۰
نقشه ۴-۴ کاربری اراضی سال ۱۳۷۰ (۱۹۹۲ م).....	۸۲
نقشه ۵-۴ اراضی ساخته شده سال ۱۳۷۰ (۱۹۹۲ م).....	۸۲
نقشه ۶-۴ کاربری اراضی سال ۱۳۸۸ (۲۰۰۹ م).....	۸۳
نقشه ۷-۴ اراضی ساخته شده سال ۱۳۸۸ (۲۰۰۹ م).....	۸۳
نقشه ۸-۴ مقایسه تغییرات گسترش شهر از ۱۳۷۰ تا ۱۳۸۸.....	۸۴
نقشه ۹-۴ تغییرات اراضی از سال ۱۳۷۰ تا ۱۳۸۸.....	۸۸
نقشه ۱۰-۴ پیش بینی روند گسترش شهر تا سال ۱۴۰۰.....	۹۰

مقدمه

یکی از ویژگی‌های اقتصاد کشورهای جهان در اواخر قرن گذشته و اوایل قرن جدید، رشد سریع بازرگانی و مبادلات بین‌المللی است، تا آنجا که بازرگانی بین‌المللی مهمتر از تولیدات صنعتی و به عنوان موتور رشد اقتصادی بسیاری از کشورهای کمتر توسعه یافته در آمده است. در تکاپوی کشورهای توسعه نیافته، برای رسیدن به توسعه، جهت‌رهایی از وضعیت اسفناک اقتصادی، صادرات یک الزام استراتژیک است و نیاز توسعه و کلید بالندگی اقتصاد ملی به حساب می‌آید. این در حالی است که بازارچه‌های مرزی به عنوان دروازه‌های بازرگانی کشور، نقش بسیار مهمی در مبحث صادرات و واردات دارند و به واسطه این مبادلات، موجبات رشد و توسعه فیزیکی و اقتصادی- اجتماعی شهرهای حوضه نفوذ خود را فراهم می‌آورند. صادرات مستقیماً درآمد ملی را افزایش می‌دهد و به صورت غیرمستقیم نیز از طریق تأثیرات جانبی، باعث افزایش این درآمد می‌گردد. با مطالعه و برنامه‌ریزی منظم آمایشی، شناسایی پتانسیل‌ها، تغییر و اصلاح ساختارهای صادراتی، احداث زیرساخت‌های مناسب و استفاده از توان بالقوه بازارچه‌های مرزی، می‌توان از آنها به عنوان یک پشتوانه ملی جهت گرفتن نیروی مولد (جذب سرمایه‌های ارزی) برای جهش مجدد چرخه تولید کشور و گذار از این رکود اقتصادی که دامن‌گیر کشورهای جهان شده است، به نحو احسن بهره برد .

فصل اول

کلیات تحقیق

۱-۱ طرح مسأله

در جهان کنونی شهرها در زندگی بشری ابعاد گسترده و پیچیده‌ای یافته‌اند و به جهت روح خاص کالبدی، جلوه هزاران تلاش و تکاپوی انسان در ابعاد اقتصادی، فرهنگی، اجتماعی و معماری هستند. در یک حالت کلی شهرها در مفهوم فضایی، خود را در یک شبکه تشکیلاتی در هم پیچیده و به صورت یک سیستم ناحیه‌ای - منطقه‌ای و گاهی کشوری که هر یک از اجزاء شهر نقش خاصی در داخل آن سیستم بازی می‌کنند، نقش اقتصادی خود را به ظهور می‌رسانند. شهر به معنای کامل یک سیستم باز است. یعنی نمی‌تواند از هر نظر کامل و مجموعه‌ای از تمام عناصر لازم جهت ادامه حیات خود باشد. بنابراین مبادلات، احتیاجات فیزیکی، طبیعی، اقتصادی و اجتماعی از مهم‌ترین شرایط ادامه حیات شهرهاست (نظریان؛ ۱۳۷۵، ۱۱). در کشور ما ایران، تا زمانی که الگوی رشد شهرها ارگانیک، درونزا و محلی بوده است، زمین شهری نیز کفایت کاربری سنتی شهری را داشت و بر حسب شرایط اقتصادی، اجتماعی و امنیتی شهر، فضای شهری بطور ارگانیک سامان می‌یافت. از زمانی که مبنای توسعه و گسترش شهرها ماهیتی برونزا به خود گرفت و درآمدهای حاصل از نفت در اقتصاد شهری تزریق شد، شهرهای ایران در نظام اقتصاد جهانی تحت تأثیر این روند قرار گرفت (باقری توبنقی؛ ۱۳۸۵، ۲۱).

نظریه‌های مکان‌یابی و ساختار شهری، متکی به زیربنای مکانیسم بازار است. بنابراین بدون شناخت بازار یک شهر، امکان شناخت ساختار و سیستم آن شهر وجود ندارد. از این رو است که بسیاری از جغرافی‌دانان از قبیل بوبک، بازن و ویرث برای مطالعه بازار اهمیت خاصی قائل شده‌اند. رابرت لویز معتقد است: بازرگانی و تجارت باعث ایجاد گسترش شهرها شده است، بنابراین شهر یک واحد تجاری است. وی گسترش و زوال شهرها را به حصارها و دیوارها و نقش بازرگانی شهرها مربوط می‌داند و می‌گوید که، با انقلاب صنعتی و گسترش تجارت دیوارها کم‌کم ناپدید شدند و شهرهایی که حصارهایشان را به روی بازرگانان نگشودند از بین رفتند، اما شهرهایی که گشودند گسترش یافته و توسعه پیدا کردند. ماکس وبر اگر چه اطلاق شهر بر تمام مکان‌هایی که بازرگانی و تجارت در آن عقب است را رد می‌کند، اما از نظر اقتصادی معتقد است: شهر زیستگاه ساکنانی است که در درجه اول از راه بازرگانی و نه کشاورزی زندگی

می‌کنند. لویز ورث^۱ ۱۹۳۸ معتقد است که: با رشد بازار، تقسیم تخصصی‌تر کار بیشتر می‌شود. شهرها نه فقط کارکردهای اقتصادی مختلفی انجام می‌دهند بلکه شهرهای خاص در تولید محصولات ویژه‌ای که نفع فراوان دارند، تخصص پیدا می‌کنند. از این رو بازارهای آنها از شکل محلی به صورت بازارهای ملی و در نهایت بین‌المللی در می‌آیند (عابدین درکوش؛ ۱۳۶۴، ۱۱۴). چنانچه ملاحظه می‌شود شهرها در دوره‌های مختلف با نقش‌های مختلف و فراز و فرودهای زیادی روبه‌رو بوده‌اند. در ایران نیز شهر و شهرنشینی قدمت دیرینه‌ای داشته است. شهرها همواره به عنوان سکونتگاه‌های برتر، تجلی‌گاه و کانون ایفای نقش‌های مهم تاریخی، فرهنگی و اقتصادی بوده‌اند که به فراخور نقش و دامنه عملکردی خود، تحولات و اثرات، بازتاب‌های گوناگونی داشته‌اند. علاوه بر تحولات جهانی و ملی در ساختار شهرها، گاهی ورود یک جریان یا نقش جدید، به تغییر در نقش و کارکرد قبلی می‌انجامد و شهر را در سطوح ملی و منطقه‌ای با نقش جدید معرفی می‌نماید. تغییر در نقش شهرها، تغییر در کالبد و ساختار فضایی شهرها پدید می‌آورد. شهرهای مرزی عمدتاً دارای نقش اداری - نظامی و کشاورزی - نظامی بوده‌اند اما گاهی با توجه به تحولات بحث شده بخصوص در دو سوی مرزها تغییراتی در ساختار و شکل آنها بوجود آمده است. یکی از مهم‌ترین علل پیدایش جوامع جدید که همانا شهرها هستند، از نظر مردم شناسان بازار است. بازار علاوه بر اینکه واسطه ضروری و حلقه اصلی زنجیره تولید، توزیع و مصرف است، موضوعی برای بهره‌برداری از سرمایه هم محسوب می‌شود. در واقع، این سرمایه است که به شهر جهت داده، با رونق گرفتن به شهر نیز رونق می‌دهد و با کساد شدن باعث انزوای شهر می‌شود.

بازار در کل قلب تپنده یک شهر است. بازارها بر افکار ما سلطه دارند و بسیاری از باید و نبایدهای زندگی ما را تعریف می‌کنند. رویکرد جهانی موجود به سوی اقتصاد بازارهای محلی سالم و بانشاط پیش خواهد رفت. بازارها معمولاً یک سیستم اقتصادی قوی هستند و به طور کلی در تصمیم‌گیری از پایین به بالا عمل می‌کنند. در این راستا بازارچه‌های مرزی از عمده‌ترین عوامل متحول‌کننده شهرهای مرزی

^۱ Louis Werth, urbanism as away of life, American journal sociology, Vol ۴۴, ۱۹۳۸, P.۱- ۲۴

محسوب می‌شوند. توسعه و گسترش مبادلات بازرگانی در این بازارها، می‌تواند باعث تغییر و تحول سیمای منطقه گردد. در این میان نمی‌توان نقش تأییرگذار دولت را در این امر مهم نادیده گرفت. از آنجا که دولت در کشورهای در حال توسعه خود را متولی مردم می‌داند و سعی در دخالت در تمام جنبه‌های شهری را خواستار است، به نظر می‌رسد که با سرمایه‌گذاری مناسب دولت، می‌توان امید به توسعه شهرهای مرزی و مناطق به دور از قطب‌های صنعتی را روشن دید. در جوامعی چون کشور ما دولت باید در تهیه و تدارک بسیاری از پیش شرط‌های توسعه نقش برجسته‌ای ایفا کند. همچنین نیروی خود را از مردم بگیرد و به مردم پاسخگو باشد. نیاز هر روزه کشورهای جهان سوم به توسعه، دولت‌ها را وادار ساخته است که به سرمایه‌گذاری‌های زود بازده و اصولی روی بیاورند که در این راستا بازارچه‌های مرزی بهترین گزینه می‌باشند. بازارچه مرزی باشماق مریوان نیز از جمله بازارچه‌های مرزی در غرب کشور می‌باشد و یکی از ویژگی‌های عمده آن صادرات در اکثر سال‌ها بیش از واردات آن بوده است. این بازارچه از سال ۱۳۷۱ به طور غیررسمی شروع به کار کرده و در سال ۱۳۸۳ بازارچه رسمی اعلام شد. در حال حاضر طرح منطقه ویژه اقتصادی آن تصویب شده است. موقعیت مرزی بازارچه مرزی باشماق و نزدیکی آن به شهر مریوان، همچنین نزدیکی به اولین شهر عراق از یک طرف و وجود دریاچه زریوار به عنوان قطب گردشگری در غرب کشور اهمیت بازارچه مرزی باشماق مریوان را دو چندان کرده است. با توجه به مطالب بیان شده این سؤالات را می‌توان مطرح نمود؛

۲-۱ سؤالات تحقیق

- ۱- آیا بازارچه مرزی باشماق از عوامل اصلی گسترش فیزیکی شهر مریوان بوده است ؟
- ۲- آیا رونق بازارچه مرزی باشماق، موجب جذب سرریز جمعیت ناحیه در شهر مریوان شده است ؟